

HAMNSKIFTARENS RESA - GEOGRAFISKA FOTNOTER

EPISOD 2 - ÖLAND OCH GOTLAND - "Bysens Yxa"

1. INTRO OCH RESUMÉ

2. RESAN TILL STORA ALVARET

Med båt från Blekinges skärgård, in i Kalmarsund, och fram till Färjestaden på Ölands västkust.

3. RÅDET

Stora Alvaret på Öland

4. RESAN TILL GOTLAND

Med båt från Ölands östkust, förbi Visby och fram till Fårösund på Norra Gotland

5. IN I OJNARESKOGEN

Från Fårösund och in i Ojnareskogen

6. BYSEN

Ojnareskogen

1. INTRO/RESUMÉ

Det här är sagan om Jim, pojken som kan förvandla sig till djur. För att rädda sin dödssjuka syster måste han följa med Korpen Aila och hitta botemedlet. Men tiden är knapp; för långt uppe i norr, vaknar demonen...

2. RESAN TILL STORA ALVARET

Jag var på fiskebåten Kristina, på väg mot Öland¹. Båten styrdes av Kaptenen med det röda skägget. (skratt) Och så var Aila där, den stora korpen. (flax och krax) Hon pratade inte så mycket. Men det gjorde däremot Kaptenen.

KAPTEN

Nu åker vi in i Kalmarsund²! Det kan vara lite marigt att inte gå på grund här. Oj, förbannat nära där du, mig tar ni inte!

Jag tittade ut över Öland på min högra sida. Jag såg åkrar och hedar, men inga större städer³.

KAPTENEN

Öland är Sveriges näst största ö och landets minsta landskap⁴, ha! Kan du räkna ut resten själv. Jajamänsan! Haha!

Öland var alltså både ett landskap och en ö.

AILA

Jim! Vet du vad en hamnskiftare är för något?

JIM

Ja, kanske...

AILA

Det är en människa som kan förvandla sig till djur. Jag såg dig igår natt.

Aila hade sett mig när jag förvandlades till Kronhjort

AILA

Det ska bli spännande att höra vad Rådet säger. De kan hjälpa oss att hitta Bysens⁵ yxa.

¹ **Position:** Var är vi någonstans? Landskap – Öland introduceras

² **Kalmarsund** Vattendraget mellan fastlandet och Öland

³ Hur ser det ut på Öland?

⁴ **Öland** är en stor ö men ett litet landskap.

⁵ **Bysen**, folktroväsen som sades finnas på i skogarna på Gotland

JIM

Bysen?

AILA

Vi behöver yxan för att hitta botemedlet till din syster.

SFX Näktergal

KAPTENEN

Hör ni?! **Näktergalen**⁶! Den kvittrar som om den var galen! Haha, ko-ko!

Vi åkte nära land och jag såg **mängder av olika fåglar**⁷ här. Snart hade vi kommit till mitten av Öland, i höjd med Kalmar.

KAPTEN

Ojoj, nu kommer **Ölandsbron**⁸, det är Sveriges längsta **bro**⁹! Den går hela vägen från Fastlandet och hit den! Och här kommer jag släppa av er!

Kaptenen stannade vid **Färjestaden**¹⁰ på Ölands västra kust.

KAPTENEN

Till höger hittar ni **Stora Alvaret**¹¹! Jag hämtar er imorgon, jag måste iväg och uträtta ett litet ärende så länge, Adjöss!

3. RÅDET PÅ STORA ALVARET

Aila och jag gick inåt ön, och efter någon timme var vi på Stora Alvaret. En enorm hed. **Några kossor gick och betade**¹² bland stora **svarta väderkvarnar**¹³.

AILA

De säger att flera kor blivit uppätta. Ingen vet av vem.

⁶ **Näktergalen** är Ölands landskapsdjur

⁷ Södra Öland är en av Sveriges mest aktiva fågelskådarplatser. Här samlas tusentals olika fåglar varje vår

⁸ **Ölandsbron** går från Kalmar till Öland och blev färdig 1972

⁹ Öresundsbron är längre totalt, men då är det både danska och svenska delen av bron som räknas.

¹⁰ **Position:** Var är vi?

¹¹ **Stora Alvaret** är ett **Världsarv**. Ett 37 kilometer långt och 15 kilometer brett område med alvarmark på de södra delarna av Öland.

¹² Historiskt sett har Alvaret använts som **betesmark** för att förhindra igenbuskning.

¹³ De svarta väderkvarnarna är typiska för Öland

JIM

Aila... Det där rådet... Var är det någonstans?

AILA

De borde nog var på gång nu tror jag.

Plötsligt hörde jag ett snattrade, och ut från en stenmur kom en liten farbror med stor mössa.

VÄTTE (öländska)¹⁴

Råd och råd, ska samlas råd, bara för att, den där Gunlög säger så, ska det bli så, Gunlög hit och dit inte klokt!

AILA

Kom Jim, vi gömmer oss här borta.

Vi satte oss bakom en enebuske en bit bort. Jag kunde knappt tro mina ögon. Efter den första lilla farbrodern kom det hur många små typer som helst. En efter en, kom vättar, kvarngubbar, lyktgubbar, tomtar, älvor och vittror¹⁵.

AILA

Det här är Rådet.

De ställde sig i en stor ring och talade i mun på varandra

OKNYTT

1. Det var fruktansvärt! 2. Det var en gast! 3. Och Näcken såg jag, han lurade ner flera barn i sjön! 4. Och en drake som flög, precis ovanför huvudet! 5. En drake, nähä du, det tror jag inte på!

STORVÄTTEN GUNLÖG

Tystnad! Tystnad här nu.¹⁶

I mitten av ringen stod en vätte som var lite större än alla andra. Det visade sig att hon hette Gunlög och hon var ledare för hela rådet.

STORVÄTTEN GUNLÖG (öländska)

Jaha, jaha. Det är ju helt klart så att skymningens väsen kommer igen.

¹⁴ Vätten är ett exempel på den öländska dialekten

¹⁵ Olika exempel på mindre folktroväsen

¹⁶ Gunlög är ännu ett exempel på öländsk dialekt.

RINGEN

Snyft... Skymningens väsen...

JIM

Skymningens väsen?

AILA

Ja de säger att hemska varelser syns till på sistone. Som den där Glosen som du lurade igår... Vänta här Jim... Allesammans, ta det lugnt!

Aila landade mitt i ringen, bredvid Gunlög.

AILA

Ni vet vad legenden säger. Hamnskiftaren kan besegra demonen. Och nu råkar det vara så här. Jag har hittat hamnskiftaren. Jim! Kom in i cirkeln!

Jag ville inte alls gå in i ringen, men alla tittade redan på mig. Jag trängde mig mellan vättar och vittror och kvarngubbar.

GUBBE

Aj, se dig för!

JIM

Oj, förlåt.

Till slut stod jag med Aila och Gunlög, och hela ringen av oknytt stirrade på mig.

GUNLÖG

En människa på Rådet! Du var mig liten fjant du. Kan det verkligen vara hamnskiftaren?! Bah!

RINGEN

Neeej!

AILA

Jag såg det med egna ögon hur han förvandlade sig till en Kronhjort. På första försöket! Och han lurade Glosen ut över stupet också.

GUNLÖG

Om han är hamnskiftaren, då ska han kunna hämta Bysens yxa...

AILA

Precis. Så, Gunlög. Det är dags att ge mig Bysens gåta.

GUNLÖG

Gåtan? Jo, jo: När kotten spetsat byxan kommer Bysen ge dig Yxan.

4. RESAN TILL GOTLAND 1.30

Nästa morgon kom Kaptenen igen och hämtade oss på **Ölands östra kust**¹⁷. Bysen bodde på **Gotland**¹⁸, landskapet som är **Sveriges största ö**¹⁹, och vi satte kurs mot **nordost**²⁰.

KAPTENEN

Jaha! Ska ni till Bysen alltså, hahaha! Ja, lycka till med det.

JIM

Vem ÄR det där Bysen?

KAPTEN

Han bor i **Ojnareskogen**²¹ på Gotland. Han vaktar skogen där, och gör ett bra jobb. Men han är en riktig tjurskalle, han. Passa er!

AILA

Skräm inte pojken.

KAPTEN

Haha, jag är bara ärlig!

Vågorna skvätte på Östersjön, och det var en lång resa mot Gotland. I flera timmar såg jag bara hav... Jag tänkte på familjen där hemma... Om de var oroliga för mig, och om jag någonsin skulle få tag i botemedlet till min lillasyster.

KAPTEN

Land i sikte! Ser ni Visby?

Vi hade äntligen kommit till Gotland och jag såg öns största stad, **Visby**²², den såg ut som att den var från **riddartiden**²³.

¹⁷ **Position:** Var är Jim?

¹⁸ Landskap – **Gotland** introduceras

¹⁹ Gotland är 3 183,7 km² stort, vilket är större än exempelvis Luxemburg

²⁰ **Navigering**, åt vilket håll är nordost?

²¹ **Ojnareskogen** fick stor uppmärksamhet under 2012 på grund av påbörjad exploatering för att anlägga ett kalkbrott

²² Tätorter – **Visby** är residensstad i Gotlands län (detsamma som Gotlands landskap). Sveriges 53:e största stad. Den medeltida hansestaden **Visby** är en av de bäst bevarade medeltida städerna i Skandinavien och är med på Unescos världsarvslista.

²³ Hur gammal **Visby** egentligen är vet man inte riktigt. Man har hittat fynd ända från 700-talet.

KAPTEN

Man ser **ringmuren** ²⁴ända hit! Vilken ringmur, nästan tusen år gammal, jo, jo!

En stund senare kom vi till norra delen av Gotland. Där släppte Kaptenen av oss vid Fårösund²⁵.

KAPTENEN

Jag kommer och hämtar er imorgon som vanligt! Hälsa Bysen! Haha.

På stranden såg det nästan ut som att det stack upp stenansikten ur sanden.

JIM

Vad är det där för stenbumlingar?

AILA

Du menar **raukarna**²⁶?

JIM

Aah, Raukar...

5. IN I OIJNARESKOGEN

Vi fortsatte till fots, och såg några får och en **bagge med snurrade horn²⁷ innan vi gick in i **Ojnareskogen**²⁸. Träden var ganska små här, inte så mycket högre än jag själv, knotiga och glest placerade, som om de hukade sig i vinden.**

AILA

Någonstans här ska Bysen bo. Inte långt från **Bästeträsk**²⁹.

SFX Åska och regn

AILA

Usch! Vi tar skydd där borta vid trädet!

Det regnade en lång stund och när det klarnade upp var vi alldeles dyblöta.

²⁴ Den äldsta delen av Visbys kända **ringmur**, Kruttornet, byggdes på 1100-talet.

²⁵ **Position**, var är vi någonstans?

²⁶ En **rauk** bildas när relativt mjukare bergarter vid stränder eroderas av det omgivande havet och en hårdare kärna av kalksten blir kvar. Vanligast på Gotland men finns också på Öland.

²⁷ **Gutefår** är typiska för Gotland

²⁸ **Ojnareskogen** ligger ca 5 mil norr om Visby, och 5 km söder om Fårösund. Här lever den sällsynta nattskärran, den unika gaffelfibblan samt flera rödlistade arter.

²⁹ **Bästeträsk** är Gotlands största sjö

JIM

Jag fryser Aila.

AILA

Kanske att en brasa kan värma oss.

Jag gick för att leta efter pinnar till en lägereld. Det var inte helt lätt, för alla pinnar på marken var blöta. Men en liten martall verkade ha klarat sig från regnet. Jag försökte bryta av en torr liten gren.

6. BYSEN KOMMER

BYSEN

Här är rätt och här är orätt. Här är rätt och här är orätt.³⁰

Mitt framför mig kom en liten gubbe i gråa kläder och en röd mössa. I ena handen höll han en stor yxa. Bysen... Han blängde på den avbrutna grenen i min hand.

BYSEN

Amen vad i hela fridens namn sysslar du med?! Knäcka grenar från träden: Jämt ska ni Människor hålla på och förstöra här i skogen!

JIM

Jag frös och tänkte göra upp en brasa...

BYSEN

SKA DU ELDA OCKSÅ!? Nä nu du!

Bysen höjde sin yxa.

AILA

Bysen! Vänta! Det är hamnskiftaren!

BYSEN

Haha! Den här lill-pojken? Jag hade väntat mig någon mer vuxen.

AILA

Jim, visa honom.

Jag visste inte vad jag skulle göra. Vi stod tysta en bra stund. Så prasslade det till på marken. Det var en liten

³⁰ Exempel på den **gotländska dialekten**. Enligt sägnen skyddade Bysen skogarna på Gotland och sade ofta just detta.

igelkott³¹ som var ute och letade efter feta maskar som kommit fram efter regnet. Då kom jag ihåg gåtan som vi fått av Gunlög.

GUNLÖG (flashback från tidigare)

När Kotten spetsat byxan, kommer Bysen ge dig yxan.

JIM

Kotten... Det är ju Igelkotten såklart

Jag mötte igelkottens blick.

SFX HAMNSKIFTAR-SWISCHEN

Jag slungades rakt in i de små ögonen och än en gång hade jag förvandlat mig till ett djur. Jag snurrade snabbt ihop mig till en taggig boll, och rullade med full kraft mot Bysen, och till slut stack mina vassa taggar rakt in i hans byxa.

BYSEN

Aaaaaj!!! Vad gör du igelkott!?

Bysen ramlade nästan omkull och jag blev människa igen. Jag var alldeles vimmelkantig. Bysen tittade på mig och såg djupt imponerad ut.

BYSEN

Du tog över igelkotten. Hamnskiftaren... Hm, bra där!

Sen svimmade jag. (paus) När jag vaknade satt Bysen och tittade på mig.

BYSEN

Jaha du pojk. Det är alltså du som är hamnskiftaren. Här, här får du yxan. Med den här kan ni faktiskt hitta Boken.

JIM

Vad då för bok?

AILA

Vissa kallar **den försvunna moseboken**³², andra säger Trollboken.

³¹ **Igelkotten** är Gotlands landskapsdjur

³² De så kallade "**Sjätte och sjunde Moseböckerna**" eller "**Svartboka**" är medeltida skrifter som innehåller olika besvärjelser som sades användas i ockulta sammanhang. De har egentligen ingenting med bibeln att göra.

BYSEN

En märklig bok. Och ni måste hitta den, tiden börjar bli knapp

JIM

Alltså... Vänta nu.

Jag började bli trött på att resa.

AILA

Med hjälp av boken kan vi få botemedlet till din syster Jim.

JIM

Då åker vi nu och hämtar den! Vart ska vi?

BYSEN

Det är ingen längre som riktigt vet var den finns. Men i Domkyrkan i Linköping, där finnas en ledtråd, en inskription i en pelare. Börja där!

Vi tog farväl av Bysen och fortsatte vår resa, mot Linköping i Landskapet Östergötland, mot inskriptionen i pelaren som skulle leda oss till den mystiska Trollboken.